

KATEDRA POMOČNÝCH
VED HISTORICKÝCH
A ARCHIVNICTVÍ

**DĚJEPISNÁ
OLYMPIÁDA
54. ročník –
2024/2025**

Školní kolo – zadání II. kategorie

Body celkem:	
-----------------	--

Jméno a příjmení:

Tematické zaměření ročníku:

**„Ve středu zájmu člověk aneb Péče o duši a tělo od osvícenství po španělskou chřipku.“
(1740-1920)**

Důležité upozornění – u každé otázky je rámeček, který uvádí maximální počet bodů za otázku, do prázdného políčka pak doplní porota získaný počet bodů. Celkem je možné získat **60 bodů**.

Úkol č. 1

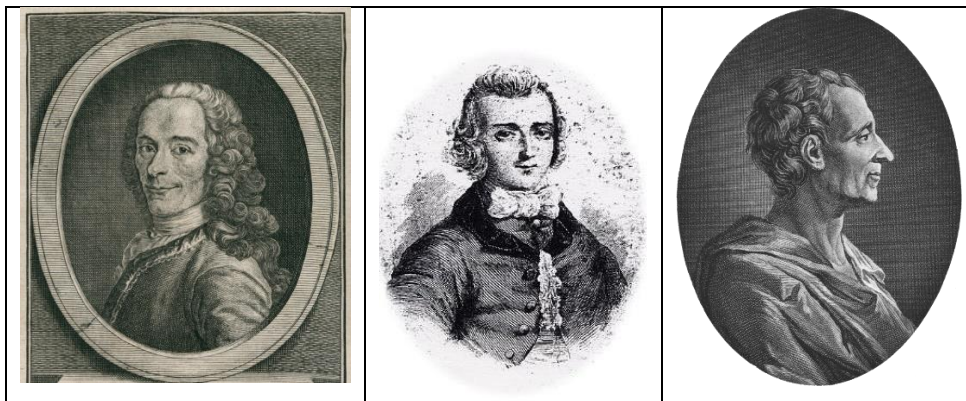
Dobře si prohlédněte britskou karikaturu z roku 1802 a zakroužkujte ty části tvrzení, které lze nebo nelze z obrázku vyvodit.

- a) Obrázek **znázorňuje/nezznázorňuje** průběh očkování typu vakcinace.
- b) Očkující muž na obrázku pravděpodobně **představuje/nepředstavuje** Edwarda Jennera.
- c) Autor ukazuje průběh očkování proti **neštovicím/tuberkulóze**.
- d) Karikatura **zesměšňuje/nezesměšňuje** antivakcinační polemiky.
- e) Autor karikatury **zobrazil/nezobrazil** očkující osobu(y) tak, aby působila(y) povýšeně.
- f) Bohatší i chudí lidé **jsou/nejsou** na obrázku očkováni stejným způsobem.
- g) Obrázek na stěně očkovací místnosti **vyjadřuje souhlas/nesouhlas** s očkováním.
- h) Na karikatuře **jsou/nejsou** očkováni děti.
- i) Ženu sedící v sametem potaženém křesle **lze/nelze** považovat za Marii Terezii.
- j) Z celku karikatury lze usoudit, že samotný autor **ilustroval/neilustroval** dobové obavy.

Úkol č. 2

- A. Prohlédněte si obrázky učenců 18. století. Vyberte právě 3 pojmy z nabídky, které je všechny spojují.

- a) racionalismus
- b) osvícenství
- c) empirismus
- d) Denis Diderot
- e) machiavelismus
- f) dialektika

3	
---	--

- B. Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel představovala pro církev a šlechtu potenciální nebezpečí. Vyberte právě 3 tvrzení, která s největší pravděpodobností přispěla k zařazení Encyklopedie na Index zakázaných knih.

- a) Autoři prosazovali společenský pokrok.
- b) V heslech Encyklopedie byl kritizován feudální útlak.
- c) Část autorů Encyklopedie prosazovala všeobecné hlasovací právo.
- d) Poukazovali na nutnost osvobodit se od pověr a dogmat.
- e) Všichni autoři se aktivně účastnili Velké francouzské revoluce.
- f) Jedním z principů, který prosazovali Encyklopedisté, byl kvietismus.

Úkol č. 3

- Přečtete si úryvek z Ranhojičského řádu pro Prahu z roku 1747, který se týká přípravy budoucího ranhojiče, a odpovězte na otázky pod ním.

3	
---	--

3. Pokud se týká nového chirurga neboli ranhojiče, který chce být přijat do gremia (*myšleno „sdružení“*) pro chirurgické umění a který vhodným způsobem žádá a uchází se o to, a prokázal, že je k přijetí oprávněn, má být dříve zapsán na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě, a to na zdejší lékařské fakultě. Pokud jde o ostatní požadavky, má se každý studující chirurgie usadit v pražských městech a kdyby chtěl být přijat do sdružení chirurgů, musí se nejprve po tři léta jako posluchač učit umění, čtyři léta pobývat v cizích zemích, či cestovat, sloužit ve válečných službách nebo ve špitálech a dobře se tam sám vycvičit a předložit o tom hodnověrné vysvědčení, a pak na základě této legitimace být připuštěn ke zkoušce. Dříve však než podá ten návrh, aby byl přijat do sdružení chirurgů, bude povinen po dvě léta sloužit jako studující chirurgie u některého chirurga či řádného ranhojiče v Praze. Po uplynutí těchto dvou let má teprve jako kandidát chirurgie udělat, prokázat a složit zkoušky na magistra umění. ... Kandidátu, který je dobře sběhlý v umění, má být povoleno a dána možnost, aby u kolegia chirurgů vhodným způsobem požádal o prominutí jednoho ze svrchu umíněných roků. ...

... Magisterské zkušební dílo skládá se z těchto věcí: náplasti, balsám, olej a masti, zejména balsamový olej a černá náplast na zlomenou ruku nebo nohu. Rovněž má připravit podle pravidel umění emplastrum Oxicrotium (*druh hojivé náplasti*), dále tisíce prášek, když je někdo postřelen, dále šedou náplast na staré rány, a konečně amplastum coctum (*zřejmě náplast z vařených bylin*). ... Přitom však nově nastupující chirurg nemá být přetěžován, ani onen chirurg, přidělený k prohlídce mistrovských děl, nemá si dovolit jej informovat nebo mu něco z toho ukázat pod jistým trestem.

Zaškrtněte právě 3 odpovědi, které vyplývají z textu dokumentu.

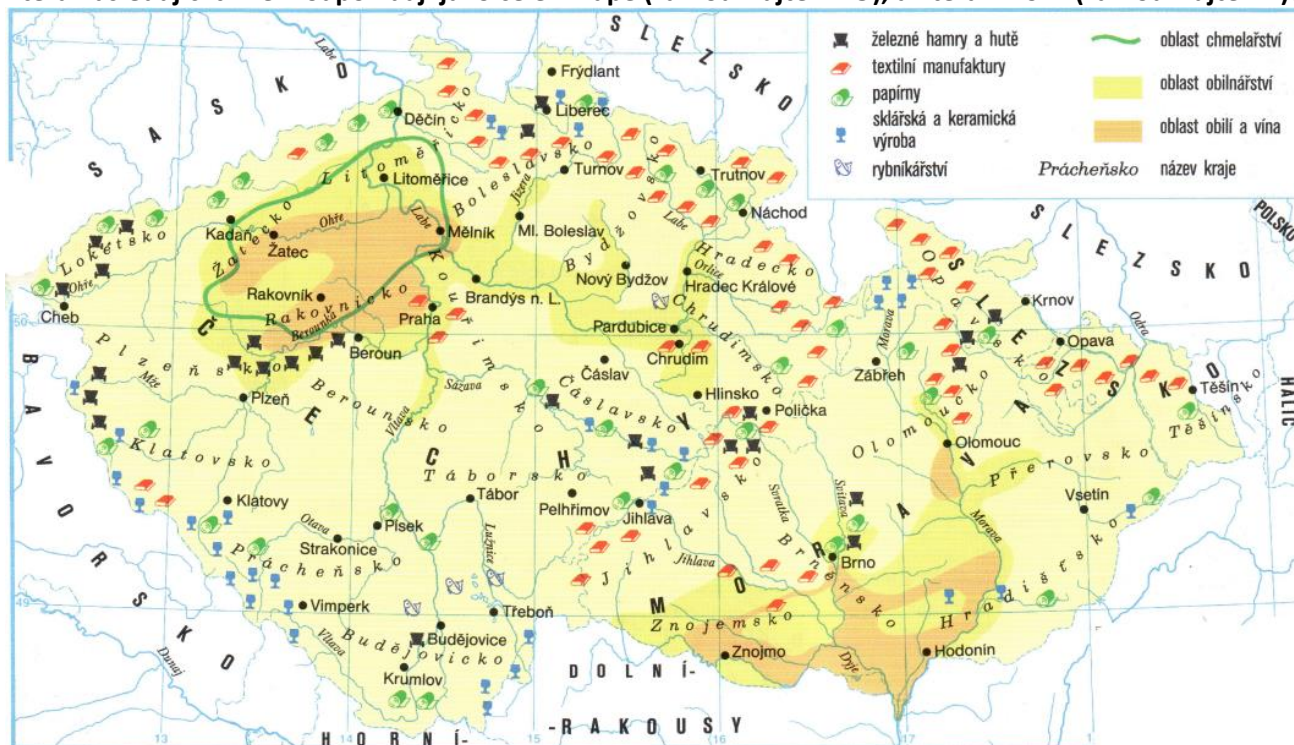
- a) Součástí praxe budoucího chirurga byla povinná stáž v zahraničním klášterním špitálu.
- b) Příprava na ranhojičské zkoušky trvala 9 let, výjimečně 8.
- c) Budoucí ranhojič musel 4 roky sloužit u některého pražského zavedeného chirurga.
- d) Zkoušky byly pravděpodobně praktické.
- e) Budoucí chirurg musel zvládnout ošetřit zlomeniny a střelné rány, ztlážit bolesti a vyrovnat se i se staršími zraněními.
- f) Základem hojivých mastí byl olej, sádlo, máslo, zvířecí krev a léčivé byliny.

Úkol č. 4

3

Josef II. pověřil své úředníky, aby zmapovali a zhodnotili rozvoj manufakturního podnikání v Čechách a na Moravě v průběhu 18. století. Kontrolní komise však našla v jejich zprávě chyby. Údaje ve zprávě neodpovídaly situaci, kterou zakreslili kartografové.

Která následující tvrzení odpovídají jako celek mapě (zakroužkujte ANO), a která nikoliv (zakroužkujte NE)?

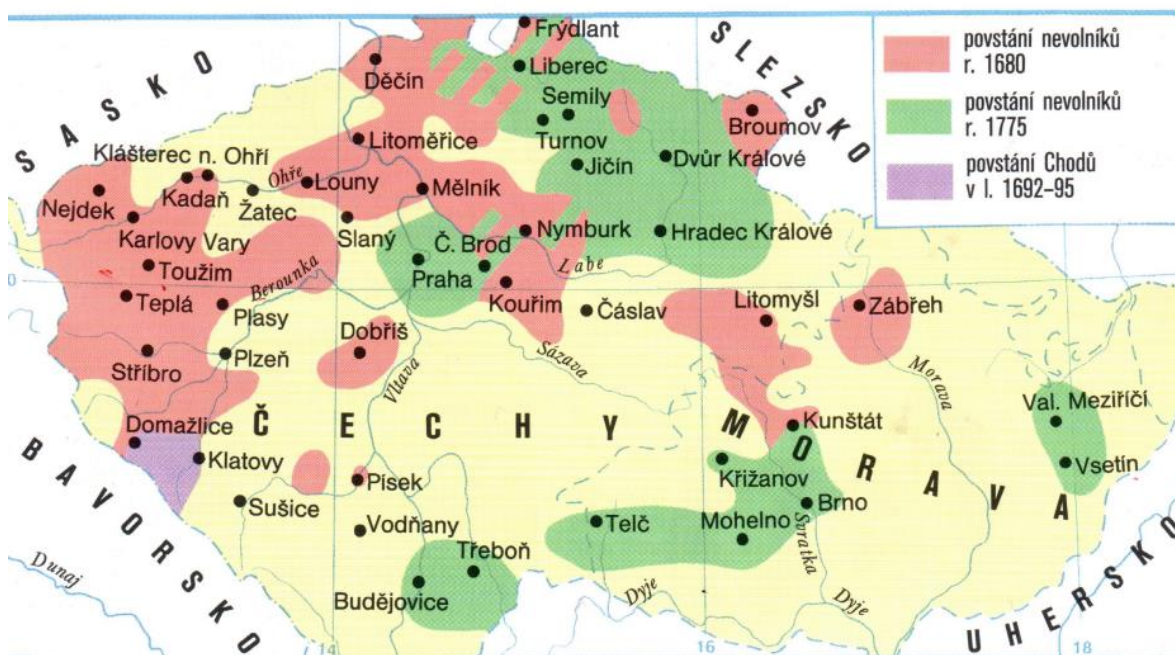
1. V 18. století fungovala sklářská a keramická výroba mimo jiná místa také na Táborsku a Litoměřicku.	ANO – NE
2. Na Hradištsku a Budějovicku se rozvíjely papírny.	ANO – NE
3. Železné hutě a hamry bychom našli na Loketsku a v okolí Brna.	ANO – NE
4. Chmelařství se dařilo na Žatecku, Rakovnicku a Litoměřicku.	ANO – NE
5. Na území Jihlavska a Opavska se rozvíjelo rybníkářství.	ANO – NE

5

Úkol č. 5

Dobře si prohlédněte připojenou mapu selských povstání.

SELSKÁ POVSTÁNÍ V 17. A 18. STOLETÍ

- A. Vyberte z nabízených míst 3, ve kterých v průběhu 17. a 18. století došlo podle mapy opakovaně k selským povstáním.

Teplá – Zábřeh – Český Brod – Kunštát – Nejdek – Valašské Meziříčí – Nymburk – Telč – Klatovy

3

- B. Která dvě z nabízených tvrzení spojují území mezi toky řek Vltava – Labe - Svratka?

- Rok 1775.
- V jejich povodí došlo k povstání Chodů.
- V jejich povodí došlo v době Marie Terezie k povstání nevolníků.
- Podle údajů z mapy zde potlačil Josef II. největší povstání.

2

Úkol č. 6

Prohlédněte si obrázek člověka a krajiny. Z nabídky vyberte právě 4 tvrzení, která s největší

pravděpodobností vystihují situaci na obrázku.

- Autor zaznamenal na obrázku období před průmyslovou revolucí.
- Obrázek přibližuje podobu krajiny v Anglii pravděpodobně počátku 19. století.
- Obrázek dokumentuje proměnu dopravy způsobenou industrializací.
- Obrázek zachycuje období přelomu 19. a 20. století.
- Obrázek zachycuje dopady průmyslové revoluce na krajinu.
- Obrázek zaznamenal i jeden z důsledků průmyslové revoluce – znečištění ovzduší.

4

Úkol č. 7

A. Doplňte do tabulky výroky v ich-formě správná jména významných vědců. Dvě jména z nabídky nevyužijete.

	Charakteristika v ich-formě	Jméno (písmeno)
1	Podílel jsem se na založení stereochemie. Věnoval jsem se také otázce kvašení a vypracoval jsem metodu tepelné sterilace potravin, která dostala název pasterizace. Jako první jsem také vytvořil vakcínu proti chorobě z jejího původce.	
2	Na základě výzkumu psychicky nemocných jsem popsal čtyři základní krevní skupiny a označil je I, II, III a IV. Více jsem se tomu dále nevěnoval, bádám jsem v oblasti psychiatrie a neurologie. Zkoumal jsem také mozkomíšní mok.	
3	Pracoval jsem na křížení hrachu a sledoval jsem potomstvo. Na základě svých výzkumů jsem popsal tři pravidla dědičnosti. Jako první jsem použil při výzkumu biostatistické metody. Věnoval jsem se i včelám a meteorologickým pozorováním.	
4	Zabýval jsem se výzkumem krevních skupin a usoudil jsem, že jsou celkem tři typy lidské krve. Provedl jsem první úspěšnou krevní transfúzi a stal jsem tak „otcem“ transfúzní medicíny. Zajímala mě také imunita a alergie.	
5	Uvědomil jsem si, že dojička, která onemocněla kravskými neštovicemi, už pravé neštovice nedostala. Jako první jsem později pro svoji metodu očkování použil označení vakcinace (podle latinského vacca = kráva).	

Nabídka jmen:

- a) Karl Landsteiner; b) Hans Krebs; c) Edward Jenner d) Jan Janský e) Sir Alexander Fleming;
f) Louis Pasteur; g) Johann Gregor Mendel.

5

B. Jeden z výše uvedených mužů pracoval jako patolog. Napište jeho jméno: _____

Úkol č. 8

Prohlédněte si tabulku, která zaznamenává počty nemocnic v letech 1848-1900 na území Čech, Moravy a Slezska. Označte 2 tvrzení, která neodpovídají datům v této tabulce.

	Počty nemocnic		
	Čechy	Morava	Slezsko
1848	36	14	
1870	107	40	12
1896	154/73	73/13	22/4
1900	165/76	66/13	25/5

Poznámka: Údaje s lomítkem čtete jako: 154, z toho 73 veřejných atd.

- a) Ve druhé polovině 19. století vzrůstal počet nemocnic v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.
b) Ve Slezsku narůstal počet nemocnic nejpomaleji, protože Slezsko je nejmenším sledovaným územím.
c) Z údajů pro roky 1896 a 1900 vyplývá, že se nárůst počtu nemocnic zrychluje.
d) V roce 1900 bylo na Moravě méně nemocnic než v roce 1896.
e) Počet soukromých nemocnic rostl pomaleji než celkový počet všech nemocnic.

2

Úkol č. 9

A. Prohlédněte si 3 fotografie a do bublin přiřaďte správný název zařízení z nabídky.

Nabídka: a) porodnice; b) sirotčinec; c) lazaret; d) chudobinec.

3	
---	--

B. Jaký je rozdíl mezi nalezincem a sirotčincem?

- a) Žádný, jde o synonyma.
- b) Sirotčinec přijímá osiřelé děti, tedy ty, jejichž rodiče zemřeli, a nalezinec přijímá zejména odložené a nalezené děti s cílem předat je do adopce.
- c) Sirotčinec přednostně přijímá nemanželské děti do jednoho roku věku a nalezinec odložené děti do věku tří let.
- d) Žádný, oba ústavy přijímaly sirotky, nalezence i děti narozené v trestnicích.

1	
---	--

Úkol č. 10

A. Co je to „koutník“? Jen jedna odpověď je správně.

- a) Všelijaká havěť, nejčastěji pavouk, která přebývá v koutě kuchyně, a občas vyleze ven a vystraší nechtě hospodyni.
- b) Místo zpravidla v pravém rohu světnice, ve kterém je izolován v domě muž, jehož žena se chystá k porodu, aby ji zbytečně nerozptyloval.
- c) Místo zpravidla v levém rohu světnice, ve kterém je izolována žena v období šesti týdnů po porodu, kdy byla považována za „nečistou“. Zároveň „koutník“ bránil infekci rodičky.
- d) Zvláštní hrnec, který byl uchováván „v koutě“ na kamnech. Kojící žena si do něj odstříkávala mateřské mléko, když měla přebytek.

1	
---	--

B. Označte v nabídce jeden termín, kterým NEBYLA označována porodní bába v minulosti.

- a) tetka babka
- b) babka
- c) selka babka
- d) bába

1	
---	--

C. Co to znamenalo, když se o dívce řeklo, že „koza jí sežrala věnec“? Označte odpověď.

- a) Konečně se dočkala těhotenství – podpůrné bylinky „zabraly“.
- b) Čekala dítě, ale nebyla vdaná.
- c) Přišla o dítě, potratila.
- d) Čekala dítě s jiným mužem než s manželem.

1	
---	--

Úkol č. 11

K obrázkům různých nádob přiřaďte inventární popisky. Pozor, jeden popisek je navíc.

1 -

2 -

3 -

4 -

5 -

Popisky k přiřazení

- a) Dámský nočník, tzv. bourdalou, Německo, 90. léta 18. stol., porcelán, rostlinný dekor, podlouhlý tvar, sbírka Předměty denní potřeby, inv. č. MH02509.
- b) Žebrací miska, patrně Egypt, 19. stol., kov, motiv ozdobných nápisů, sbírka Umění kovů Blízkého východu, inv. č. A 18360.
- c) Popelník na doutníky, Rakousko, pol. 18. stol., stříbro, orientální motiv, sbírka Drobných předmětů v domácnosti, inv. č. S 3628.
- d) Porcelánová stojatka s víčkem, Česká republika, 19. stol., porcelán, nápis extr. centaur, sbírka Lékárenské předměty, inv. č. H2-190649/a-b.
- e) Nočník, Horní Slavkov, konec 18. stol., cín, hladký, sbírka Předměty denní potřeby, inv. č. F-02607.
- f) Porcelánové plivátko s víčkem, Česká republika, poč. 20. stol., porcelán, rostlinný dekor, soukr. sbírka, inv. č. P 28716.

Úkol č. 12

A. Španělská chřipka dopadla tvrdě na celý poválečný svět. Proč se jí ale říkalo španělská? Vyberte právě jedno z následujících tvrzení.

- a) Španělsko mělo nejvíc obětí této pandemie.
- b) Podle odborníků zde byl diagnostikovaný první případ této choroby.
- c) Španělsko bylo jedinou zemí, ve které se o ní psalo bez cenzury.
- d) Spojenci tím chtěli odvrátit pozornost od skutečných problémů.
- e) Pyrenejský poloostrov byl zvláště velké ohnisko nákazy.

2	
---	--

B. Přečtěte si následující text, který analyzuje důsledky španělské chřipky. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda jako celek vyplývá z textu (zakroužkujte ANO), či nikoliv (zakroužkujte NE).

„Mimořádně vysoká mortalita španělské chřipky byla dána jednak vysokou nakažlivostí a také tím, že umíral velký podíl nakažených. Svět tehdy také nedisponoval potřebnými vakcínami a podle ekonomů byla rovněž velká část zdravotnického personálu v Evropě a v USA zaměstnána zraněnými z válečného konfliktu. „Karanténa, uzavírání obchodů, škol, barů a kostelů a dalších míst, kde se shromažďují lidé, nebyly úspěšné stejně jako povinné nošení roušek,“ uvádějí ekonomové. Vysoký počet úmrtí mezi mladými pak narušil sociální vazby, lidé se obávali nemoci natolik, že měnili své chování vůči ostatním. Rostla nedůvěra a podezřívavost, ke které přispívaly i zvěsti o tom, že nemoc šíří nepřátelští agenti.“

Vysoká úmrtnost byla dána nebývalou nakažlivostí onemocnění.	ANO – NE
Jedním z důvodů velké úmrtnosti byla likvidace následků Velké války.	ANO – NE
Úmrtí mezi mladými lidmi nahrávala konspiračním teoriím o původu chřipky.	ANO – NE
Většina v textu uvedených opatření proti šíření chřipky byla úspěšná.	ANO – NE
Z textu přímo vyplývá, že důsledky španělské chřipky budou dlouhodobé.	ANO – NE

5	
---	--

Celkem:

60	
----	--

Rozřazovací otázka:

Přečte si jednotlivé výroky a rozhodněte o jejich správnosti.

- 1) Ten, kdo ve Vídni koncem 18. stol. vykonával funkci protomedika, byl většinou i osobním lékařem císaře. ANO / NE
- 2) Pokud někdo po roce 1784 zemřel, byl podle nového výnosu pochován přímo u paty hlavního městského kostela. ANO/ NE
- 3) Vojáci zranění v bitvě u Slavkova mohli být ošetřeni v také v Císařsko-královském všeobecném zaopatřovacím ústavu v Brně. ANO / NE
- 4) Informace o vyznání pacienta byla na přelomu 18. a 19. stol. důležitou informací uváděnou ve zdravotní kartě pacienta. ANO/ NE
- 5) Ten, kdo chtěl být v polovině 18. stol. chirurgem, musel se jít vyučit do kláštera. Tělesnou schránku totiž mohli otevírat jen pod dohledem duchovního. ANO/ NE
- 6) Na počátku 19. stol. lidé zkoušeli oživovat lidi v kómatu pomocí srdeční masáže, která se používá dodnes. ANO / NE
- 7) Každý lékař, který v polovině 19. stol. absolvoval lékařskou fakultu, byl zároveň i filozofem. ANO/ NE
- 8) Po roce 1848 bylo pro většinu chudých lidí mnohem jednodušší dostat se k lékařské péči než před tímto rokem. ANO/ NE
- 9) Pokud žena pracovala ve 2. polovině 19. stol. jako ošetřovatelka v nemocnici, musela být prakticky neustále přítomná v nemocnici a nesměla se vdát. ANO/NE
- 10) Ženy se mohly účastnit univerzitních přednášek teprve až ve 2. polovině 19. stol. a to jen se zvláštním povolením. ANO/NE

10	
----	--